	likvidli va monopol tovarlarni sotish jarayonlariga bozor mexanizmlarini joriy etishni davom ettirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-5031-son qarori . 5. «O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksiga qo'shimcha va o'zgarishlar kiritish to'g'risida»gi va 2005 yil 16 sentyabrdagi ZRU-6 sonli «Xorijiy investorlar huquqlarini kafoltalsh va himoya qilish choralari to'g'rsida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunulari 6. «Tadbirkorlik subyektlari faoliyatini tartibga solish sababli O'zbekiston Respublikasi ayrim qonun hujjatlariga qo'shimcha va o'zgarishlar kiritish to'g'risida»gi Qonuni 7. Макарова С.А. «Рынок сенных бумаг и биржевое дело». Санкт - Петербург. «СТЕНЛИСТ»2000. 8. Тихонов Р.Ю. Фондовый рынок Минск «АМАЛФЕЯ»2000. 9. А. Денсиус, М. Гертнер. «В сентре внимание биржа». - М.: ДЕЛО 2000 **INTERNET SAYTLARI:** 1. www.uzex.uz 2. www.exchange.uz 3. www.uzse.uz 4. www.uzrvb.uz 5. https://www.gorskigau.ru/Portals/ 6. https://www.grandars.ru/student/finansy/birzhevaya-statistika.html 7. https://www. lex.uz
8.	Fan dasturi Samarqand iqtisodiyot va servis instituti O'quv uslubiy kengashining 2023 yil "29" 08 dagi 1 - sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan. (№ FD-07-1).
9.	**Fan/modul uchun ma'sullar:** **Pardayev Sherzod Xolmurodovich** – SamISI, "Marketing" kafedrasi dotsenti v.b., i.f.f.d. **Narkulova Shaxnoza Shakarbekovna** – SamISI, "Marketing" kafedrasi katta o'qituvchisi
10.	**Taqrizchilar:** **D.H.Xolmamatov** – "Marketing" kafedrasi mudiri, dotsent, iqtisodiyot fanlari falsafa doktori (PhD). **B.B.Soleyev** – "TRAST KONTAKT BIZNES" XK direktori

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

SAMARQAND IQTISODIYOT VA SERVIS INSTITUTI

"TASDIQLAYMAN"
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
rektori M.E.Po'latov
2023 yil "29" avgust

Ro'yxatga olindi: №BD-60310100-2.08
2023 yil "29" avgust

BIRJA ISHI
O'QUV DASTURI

Bilim sohasi: 300 000 – Ijtimoiy fanlar, jurnalistika va axborot

Ta'lim sohasi: 310 000 – Ijtimoiy va xulq atvorga mansub fanlar

Ta'lim yo'nalish: 60310100 - Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar bo'yicha)

Samarqand-2023

Fan/modul kodi STOEXC204	O'quv yili 2023 - 2024	Semestr 5	Kreditlar 4
Fan/modul turi Tanlov	**Ta'lim tili** O'zbek/rus		**Haftadagi dars soatlari** 4

1	**Fanning nomi**	**Auditoriya mashg'ulotlari (soat)**	**Mustaqil ta'lim (soat)**	**Jami yuklama (soat)**
	Birja ishi	60	60	120

2

I. Fanning mazmuni.

O'quv fanini o'qitishdan maqsad – innovasion va raqamli iqtisodiyot sharoitida Respublikamizda birja faoliyati va birja savdolarining xususiyatlari haqida tasavvurlar shakllantirish, O'zbekistonning ulgurji bozorini tashkil etish tamoyillari va uni amalga oshirishning asosiy bosqichlari to'g'risida bilimlarni tizimlashtirish, birja savdolari natijasida narxlarni barqarorligini ta'minlash masalalari haqida bilimlar berish, hamda narxlar barqarorligi muhim o'rin tutishini o'rgatish hamda ularni amaliyotda tatbiq etish ko'nikmasini hosil qilishdan iborat.

O'quv fanining vazifasi - Respublikada birjalar faoliyati, birjalarni ta'sis etish va ular faoliyatini tartibga solishda foydalaniladigan huquqiy me'yoriy hujjatlar mazmuni bilan tanishtirish, birja savdo jarayonlariga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, iqtisodiyotni rivojlanishining hozirgi bosqichida birjalarning boshqaruv organlari va ularga xizmat qiluvchi funksional vositachilarning vazifalari, funksiyalari va o'zaro munosabatlarini o'rgatish; birja bitimlari va ularni turlari, birjani boshqarish huquqi va shakillarini, broker va brokerlik idoralari, ularni ta'sis etish tartib qoidalari, funksiyalari va vazifalari va axamiyati haqida bilimlar berish.

Ushbu maqsadga erishish uchun fan talabalarni nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalar, birja faoliyati va birjadagi savdo jarayonlariga uslubiy yondashuv hamda ilmiy dunyoqarashini shakllantirish vazifalarini bajaradi.

3.

II. ASOSIY NAZARIY QISM (MA'RUZA MAShG'ULOTLARI)

Fanning tarkibiga quyidagi mavzular kiradi.

1-mavzu. Birjalarning iqtisodiy mohiyati va vujudga kelish tarixi.

Birja tushunchasi, uning ijtimoiy-iqtisodiy mohiyati, Birja va uning turlari, birjalarning vujudga kelish tarixi, O'zbekistonda birjalarning birinchi tashkil topishi va rivojlanish bosqichlari, O'zbekistonda tovar-xomashyo birjalari rivojlanishining yangi bosqichi, O'zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasida birja savdosi Qoidalari, birja savdolarini o'tkazish joyi

tasavvurga ega bo'lishi;

- **Birjalarni ta'sis etish va ularning faoliyatini tartibga solish,** birjalarni ta'sis etishning huquqiy asoslari, birja status, birja nizomi, unda ko'rsatiladigan huquq, majburiyat va vazifalar. Birja savdolarini o'tkazish joyi, vaqti, unda ishtirok etish huquqiga ega bo'lgan ishtirokchilar, birja tovari tushunchasi, savdolarni olib borish tartibi va tovarlarni birja savdosidan chiqarish qoidalari va birjainfrastrukturasi hamda uni tashkil etish malakasiga va ***ko'nikmalariga ega bo'lishi kerak.***

6.

VII. Kreditlarni olish uchun talablar:

Fanga oid nazariy va uslubiy tushunchalarni tula uzlashtirish, taxlil natijalarini tugri aks ettira olish, urganilayotgan jarayonlar xakida mustakil mushoxada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakllarida berilgan vazifa va topshiriklarni bajarish, yakuniy nazorat buyicha yozma ishni topshirish.

7.

ASOSIY ADABIYOTLAR:

1. Sh.J.Ergashxadjayeva, A.X.Ismatullayev, M.X.Yadgarov. Birja ishi. Darslik. Toshkent. T.: "Iqtisodiyot", 2009.
2. Sh.X. Pardayev. Birja ishi. O'quv-uslubiy qo'llanma – SamISI. Matbaa bo'limi-2023. 270 bet.
3. Z.N.Bobodustov. "Birja ishi". O'quv qo'llanma. (Yangi taxriri) Samarqand: SamISI. 2021 y.
4. Sh.X. Pardayev. Z.N. Bobodo'stov. Birja ishi. O'quv qo'llanma. Samarqand iqtisodiyot va servis instituti Nashriyot-matbaa bo'limi, 2018 y. 208 bet.
5. "Международные товарные биржи и биржевые операции" Москва. Факт. 2000г. Выпуск.
6. С.А.Салимов. «Биржа и биржевая деятельност». Учебное пособие. Санкт-Петербург. 2007 г.
7. N.Q. Yo'ldosheva. "Birja va yarmarka faoliyatini boshqarish" Sano-standart. Toshkent-2014.
8. А.Г.Грязнова "Биржевая деятельност". Москва, Фин. и стат. 2000 г.
9. О.Ю.Виничук. "Биржевая дело". Учебное пособие. Москва, 2018 г.

QO'SHIMChA ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitusiyasi. T., O'zbekiston, 2014 yil
2. «Birjalar va birja faoliyati to'g'risida»gi O'zbekiston Respublikasi Qonunining yangi tahriri 2014 y. 12 Sentyabr. O'RQ-375-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Davlat xaridlari to'g'risida"gi 2021 yil 22 apreldagi O'RQ-684-son Qonuni.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021 yil 17 martdagi "Yuqori

	5. Birja konyukturasini tahlil qilish usullari 6. Tovar birjasini tashkil qilish bosqichlari va birja tovarlari 7. Birja bitimi tushunchasi, uning xususiyatlari va turlari 8. Birja fyuchers savdosi mexanizmi va unda fyuchers shartnomalari bilan opsion bitimlar 9. Xedjlash va birja chayqovi 10. Fond birjasining vujudgv kelish sabablari va ularni tashkil qilish maqsadlari 11. «Toshkent» Respublika fond birjasi 12. Brokerlik firmasining birja savdosida ishtirok etishi, tovarga ariza berish va shartnoma tuzish jarayoni 13. Shartnomada tovarni yetkazib berishning bazis shartlarini muvofiqlashtirish jarayoni 14. Kliring va hisob – kitoblar tizimi rivojlanishining asosiy yo'nalishlari 15. Valta operasiyalari, kassa bitimi va muddatli bitimlar 16. Rossiya birja tizimi Mustaqil o'zlashtiriladigan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlash va uni taqdimot qilish, keys sadi va loyihalar tuzish, ilmiy maqola va tezislar chop qilish tavsiya etiladi.
4.	**V. FAN BO'YIChA KURS IShI (LOYIHASI)** Fan bo'yicha kurs ishi rejalashtirilmagan.
5.	**VI. Ta'lim natijaari/Kasbiy kompetensiyalari** **Talaba bilishi kerak:** Fan bo'yicha talabalarning bilim, ko'nikma va malakalariga quyidagi talablar qo'yiladi: • **Birjalarning iqtisodiy mohiyati,** tushunchasi, birjalarning vujudga kelish tarixi, O'zbekistonda tashkil topishi va rivojlanishi. • **Birjalar: boshqaruv organlari va funksional vositachilar** Birjalar: ta'sischilar, birja a'zolari, ularning huquq va majburiyatlari, birjalar boshqaruvni tashkil qilish, maklerlar, brokerlik idoralari va boshqa birja vositachilari ***to'g'risida ma'lumotlarga ega bo'lishi;*** • **O'zbekiston Respublikasida birjalar faoliyati hamda** mamlakatimiz iqtisodiyotini erkinlashtirish va modernizasiya qilish sharoitida birjalar faoliyatini rivojlantirishning ahamiyatini oshishi, O'zbekistonda birjalarning shakllanishi, Birja va birja faoliyati to'g'risida qabul qilingan qonun va boshqa me'yoriy huquqiy hujjatlar. O'zbekistondagi birjalarning turlari va ularning tavsifi, Birja xodimlarining huquq va vazifalari turlari ***haqida***

	va vaqti, birja savdolarining qatnashchilari va ularga qo'yiladigan talablar, tovarlarni birja savdosiga qo'yish tartibi, birja savdolarini o'tkazish, birja bitimlarini amalga oshirish va ularni ro'yxatga olish tartibi, birja bitimlari va ulrning turlari, bitim tuzish, eksport va import birja shartnomalarini ro'yxatga olish va ijro etish. **2-mavzu. Birjalar: boshqaruv organlari va funksional vositachilar.** Birjalar: ta'sischilar, birja a'zolari, ularning huquq va majburiyatlari, birja boshqaruvini tashkil qilish, maklerlar, brokerlik idoralari va boshqa birja vositachilari, birja direktorlari Kengashi, birja Nizomi, a'zolik, birja strukturasi, makleriant, listing, kurs maklerlari, kurtaj, chayqov foydasi, narx katirovkasi. Birja faoliyati obyektlari va subyektlarining axborot-tahliliy ta'minoti. **3-mavzu. Birja statistikasi ko'rsatkichlari.** Birja faoliyati obyektlari va subyektlarining axborot-tahliliy ta'minoti statistikasining muhim vazifasini hamda birja savdosini tartibga solish va sug'urtalashning zarur shartlari, Davlat statistikasi va birjalarni lisenziyalash va nazorat qilish, birja statistikasining vazifalari , birja statistikasi ko'rsatkichlari tizimi, birja narxlari katirovkasi, tovar birjasi indekslarini hisob-kitob qilish usullari, birja kon'yukturasini tahlil qilish usullari. **4-mavzu. Birja savdolarini tashkil qilish.** Tovar birjasini tashkil qilish bosqichlari, tovar bozorida birja tovari, birja faoliyatini tashkil qilish, birja funksiyalari, birjada operasiyalar, tovar birjasi, tovar-xomashyo birjasi – vositachilik faoliyatini tashkil qilish va oldi – sotdi bitimlarini amalga oshirish, birja bozor mexanizmining tarkibiy qismi, tovar birjasini yaratish bosqichlari, birja mexanizmi yordamida xomashyo bozorini tashkil qilish, birja narxlarini aniqlash va tartibga solish, tovar standartlarini ishlab chiqish. Tovar birjasidagi asosiy bitim turlari. **5-mavzu. Birja bitimlari va ularning turlari.** Birja bitimi tushunchasi, uning hususiyati, birja bitimlarining turlari, kassa ("spot" yoki "kesh") bitimlari, muddatli bitimlar yoki "forvord" va forvard shartnomalar, "spot" va "forvord" bitimlari, garovli bitimlar, birja amaliyotida garovning turlari, barter bitimlar va shartli bitimlar, real birja qimmatiga ega bo'lgan va ega bo'lmagan muddatli bitimlar, fyuchers bitimlari va bitimning predmeti, fyuchers shartnomasi. **6-mavzu. Fyuchers savdosi asoslari.** Fyuchers savdosi – fyuchers (muddatli) shartnomalari vositasida birja tovari bilan birjada savdo qilish shakllari, fyuchers savdosining tarixi va

vujudga kelish sabablari, fyuchers savdosining maqsadlari, bozor iqtisodiyotida narxnibashorat qilish, real tovar bozorida narx o'zgarishlarini sug'urtalash, birja fyuchers savdosi mexanizmining asosiy elementlari, brokerlik firmasi vakilligi, fyuchers savdosi bo'yicha hisob-kitoblar, birja savdosi amaliyotida xedjlash va birja chayqovi, fyuchers shartnomalari bilan opsion bitimlar, opsion fyuchers shartnomasini sotib olish yoki sotish huquqi, opsion fyuchers shartnomasining turlari.

7-mavzu. Fond birjasi.

Fond bozori, qimmatli qog'ozlar bozori, turli moliyaviy aktivlar yoki fond qimmatlari oldi-sotdi munosabati, ford birjasi va fond bozori, fond birjasining vujudga kelish sabablari va ularni tashkil qilish maqsadoari, fond birjasiga qo'yiladigan talablar, fond birjasining funksiyalari, fond birjasida birja bitimining mohiyati, «Toshkent» Respublikasi fond birjasi, ommaviy-huquqiy tashkilot, polisentrik sharoitlarida asosiy fond birjasini baholash.

8-mavzu. Brokerlar va brokerlik idoralari. Brokerlik idoralarini nashkil etish va birja savdolarida qatnashish.

Brokerlik idorasini ta'sis etish, brokerlik firmasining birja savdosida ishtirok etishi, tovarga ariza beri shva shartnoma tuzish jarayoni, shartnomada tovarlarni yetkazib berishning bazis shartlarini muvofiqlashtirish jarayoni, brokerlik firmasining vazifalari, brokerlik firmasining vazifalari, brokerlik firmasining huquqlari brokerlik firmasining majburiyatlari, bitimlar tuzishda birja vositachiligi, birjadan tashqari vositachilik, tuzilgan bitimlarni hujjatlarda rasmiylashtirish, amaldagi qonunchilikka va mos keluvchi birjaning me'yoriy hujjatlariga zid kelmaydigan boshqa funksiyalar, brokerlik firmasi xizmatlarining afzalliklarini baholash.

9-mavzu. Birja bozorida kliring va hisob-kitoblar.

Kliring va hisob-kitoblarning mohiyati va funksiyalari, kliring va hisob-kitoblarning umumiy tavsifi, asosiy risk turlari, qimmatli bozorida kliring va hisob-kitoblar, fyuchers sharnomalari bozorida kliring va hisob-kitoblar, kliring va hisob-kitoblar tizimi rivojlanishining asosiy yo'nalishilari samaradorligini baholash.

10-mavzu. Birja savdosida xavf-xatarlar, ularni boshqarish va baholash mezonlari.

Risklarning birja faoliyatiga ta'siri, birja risklari strukturasi, birja risklarini baholash mezonlari, birja faoliyatida risklarga xos bo'lgan xususiyat, tartibga solish riski, buxgalteriya hisobi sohasida hisob-kitoblar jarayoni va soliqqa totish tamoyillari, birja faoliyati iqtisodiy risklari, birja

risklarining obyekti va subyektlari, birja strukturalari ga eng to'g'ri keladigan riskni ishlab chiqish va unga amal qilish, xorijiy birja bozorlarida riskni boshqarish, birja risklarini baholash.

11-mavzu. Xalqaro birja markazlari.

AQSh birja tizimi «Uoll-strit» nomi ostida AQShning qimmatli qog'ozlar harid qilinadigan va sotiladigan barcha birjalari: Nyu-York fond birjasi (Nyu-York Stokk Exchange - NYSE) , Amerika fond birjasi(Amerika Stokk Exchange - AMSE), va mintaqaviy fond birjalari, Britaniya qimmatli qog'ozlar London fond birjasi, Buyuk Britaniyada Manchester , Birmingem, Glazgo va Belfastgi birjalari, Fransiya fond birjalari, Parij birjasi, shuningdek Bordo, Lil, Lion, Marsel, Nansi va Nantda joylashgan Fransuz birja tizimi, Germaniya fond birjalari, Gannover, Myunxen, Shtuggart, Berlin, Dyusseldorf, Bremen va Frankfurt – am – Mayn birjalari va yetakchi hisoblangan Frankfurt birjasi.

III. AMALIY MAShG'ULOTLARLAR BO'YIChA KO'RSATMA VA TAVSIYaLAR

(Seminar mashg'ulotlari)

Amaliy mashg'ulotlar uchun quyidagi mavzular tavsiya etiladi:

1. Birjalarning iqtisodiy mohiyati va vujudga kelish tarixi .
2. Birjalar: boshqaruv organlari va funksional vositachilar.
3. Birja statistikasi ko'rsatkichlari.
4. Birja savdolarini tashkil qilish.
5. Birja bitimlari va ularning turlari.
6. Fyuchers savdosi asoslari.
7. Fond birjasi.
8. Brokerlar va brokerlik idoralari. Brokerlik idoralarini nashkil etish va birja savdolarida qatnashish.
9. Birja bozorida kliring va hisob-kitoblar.
10. Birja savdosida xavf-xatarlar, ularni boshqarish va baholash mezonlari.
11. Xalqaro birja markazlari.

IV. MUSTAQIL TA'LIM

Mustaqil ta'lim uchun tavsiya etiladigan mavzular:

1. Birjalarning O'zbekistonda tashkil topishi va rivojlanishi
2. O'zbekiston Respublika tovar-xomashyo birjasi – global savdo tizimi
3. Maklerlar, brokerlik idoralari va boshqa birja vositachilari
4. Tovar birjasi indekslarini hisob-kitob qilish usullari